

CZU: 811.135.1'272

ORCID: 0000-0002-9909-2982

DOI: 10.5281/zenodo.3566692

Liliana BOTNARI
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

LIMBA PRESEI COMUNISTE A ANILOR
1944-1980. PARTICULARITĂȚI FONETICE
ȘI ORTOGRAFICE

**The language of the communist press of 1944-1980.
Phonetical and ortographic specifications**

Abstract: The phenomenon of linguistic variability of the Romanian language can be identified in all aspects: diachronic, diastratic, diatopic, diaphasic etc., depending on the linguistic and extralinguistic factors. During the Soviet regime, an aggressive ideological propaganda was spread through the periodical press, which was especially dedicated to the broad masses of the people. The particularities of the publicistic language were generated by the inventory of topics and problems restricted by the censorship. The variation indices were attested both at the lexical level, as well as at the phonetic, morphological or syntactic level.

Keywords: variation, Romanian language, „Moldovenization”, bilingualism, interference.

Rezumat: Fenomenul variabilității limbii române poate fi atestat atât în diacronie, precum și sub aspect diastratic, diatopic, diafazic etc., în funcție de factorii lingvistici și extralingvistici. În perioada regimului sovietic se exercita o propagandă ideologică agresivă, mai ales prin intermediul presei periodice, la care aveau acces masele largi. Inventarul restrâns de teme și probleme abordate au generat particularitățile limbajului presei, indicii de variație fiind atestați atât la nivel lexical, cât și fonetic, morfologic sau sintactic.

Cuvinte-cheie: variație, limbă română, moldovenizare, bilingvism, interferență.

Cercetând laborios repercusiunile „bilingvismului armonios”, Silviu Berejan (Berejan, p. 100) consemnează degradarea atât calitativă, cât și funcțională a limbii române de pe teritoriul basarabean, precum și a nivelului de cunoaștere a acesteia. Lingvistul basarabean consideră că acest fapt a fost posibil prin presiunea sistemului unei limbi dominante, în cazul de față, al limbii ruse, asupra limbii dominate – limba română, care devine „limbă a ocupanților fasciști”. Această presiune se exercită din două direcții:

1) din exterior – prin „constrângerea” băștinașilor de a deveni bilingvi, drept rezultat al promovării agresive a limbii ruse, al infiltrării acesteia în instituțiile de cultură și de stat;

2) din interior – „datorită amestecului, în conștiința vorbitorilor, a două sisteme glotice diferite: cel al limbii materne și cel al limbii ruse”.

În contextul celor menționate mai sus, considerăm că cele două direcții de exercitare a presiunii asupra unui popor dominat se află în relații de complementaritate: prima direcție generând-o pe a doua, or, bilingvismul dă naștere interferențelor. Termenul „interferență”, atestat în lingvistică pentru prima dată în prima jumătate a secolului al XX-lea, reprezintă, în opinia lui U. Weinreich „acele instanțe ale devierii de la normele fiecărei limbi care apar în vorbirea bilingvilor ca un rezultat al familiarității lor cu mai multe limbi” (*apud*. Jieanu, p. 48). Fenomene de interferență între limba română sau moldovenească a perioadei postbelice și limba rusă se observă la toate nivelurile lingvare: gramatical, fonetic și, mai ales, lexical, prin atestarea diverselor particularități fonetice, morfo-sintactice și lexicale, reperate în continuare în baza unui corpus de materiale selectate din presa periodică a perioadei postbelice.

Cercetând gramaticile elaborate în perioada regimului sovietic, am depistat o serie de particularități ale limbii „moldovenești” creată de Leonid Madan la Tiraspol, limbă care în 1940, odată cu anexarea teritoriului basarabean la „conglomeratul” frățesc al Uniunii Sovietice, devine limba poporului din RSS Moldovenească. Aceste particularități au fost excerptate dintr-o serie de titluri și subtitluri selectate din ziarul „Moldova socialistă” din anul 1946, ziar care inițial se numea *Plugarul Roșu*, fiind editat la Tiraspol, iar din 1940 – la Chișinău, devenind nucleul presei sovietice, instrumentul de bază al Partidului comunist al RSSM, recompensat, ceva mai târziu, cu ordinul sovietic, pentru sârguința și fidelitatea sa ideologiei comuniste și staliniste. Pentru a anula influența limbii române, ca și în cazul gramaticilor editate în aceeași perioadă istorică, presa națională a început să fie editată în limba „moldovenească”, cu alfabet chirilic, devenind o transpunere a limbii vorbite în scris.

În limba presei periodice din 1946, reprezentată de ziarul „Moldova socialistă”, spre deosebire de gramatica lui Leonid Madan, întemeietorul „moldovenismului”, nu atestăm trecerea vocalei finale neaccentuate **ă** în **î** sau a lui **e** în **i** sau **î**, ci observăm ortografierea corectă a cuvintelor evidențiate ce cad sub incidența regulii lui Madan: *Țara așteaptă dela lucrătorii întreprinderilor de hrană mărirea în tot chipul a producerii și rădicarea calității produselor; Au mîntuit prășitul răsăritei; Schimb de adresări între Președintele Sovietului Miniștrilor al Uniunii RSS I. V. Stalin și Prezidentul Statelor Unite ale Americii d-l Truman; În familia mamei-eroine; Fericirea mamei; Pe ogoarele republicii se disfășură treeratul pînii; De reorganizat radical lucrul industriei materialelor de zîdire etc.* Doar uneori atestăm câte o abatere de la norma limbii române, care, tindem să credem, că e mai mult o eroare a jurnalistului care a editat articolul, de exemplu, în N° 9 al revistei „Tineretul Moldovei” tipărit la 31 ianuarie 1946, observăm în titlul: *Acordarea premiilor staliniste pe anul 1943-44 celor mai de frunte activiști ai științii, industriei, gospodăriei sătești și artei.* Substantivele *industrie, gospodărie, artă* își păstrează **e** în poziție finală și după declinare, pe când în cazul substantivului *știință*, atestăm forma *științii*, **ă final** trecând în **i**.

Totuși scrierea de cele mai multe ori corectă a lui **e aton** atât în silaba finală, precum și în penultima silabă, demonstrează că nu toate normele „madaniste” au intrat în uz și au fost implementate. O altă regulă de scriere de a lui Leonid Madan, care nu este valabilă pentru presa periodică a anilor comunismului este: pierderea articolului hotărât **-I**, ca urmare a slăbirii intensității de rostire de la sfârșitul cuvântului, or, în titlurile reperate de noi observăm: *planul, lucrul*, termenul rus *remontul, prășitul, ernatul*, scris fără diftongul inițial **ie**, *treeratul*, în care de asemenea nu este prezent diftongul **ie**, *scîrtuitul*, substantivizare a verbului „a scârțui” – A clădi în scârțe (NODEX) ș. a.

În 1946, atestăm scrierea împreună a unor prepoziții sau prepoziții și adverbe: **de + la, de + pe, pe + deplin, din + nou** ș. a., particularitate grafică arhaică, întâlnită încă în gramatica românească a lui Ion Heliade Rădulescu sau în gramatica lui Ioan Doncev, ca în titlurile: *Procesul dela Niurnberg al principalilor criminali de război nemți; Țara așteaptă dela lucrătorii întreprinderilor de hrană mărirea în tot chipul a producerii și rădicarea calității produselor; Dela locul din urmă – la locul întâi; La Conferința de Pace dela Parij; Cuvîntarea lui V. M. Molotov dela 14 septembrie la ședința comisiei pentru problemele politice și teritoriale ale tratatului de pace cu Italia; Adresarea fruntașilor vităritului colhoznic din raioanele depe malul stîng al Nistrului către toți colhoznicii, colhoznicele, lucrătorii vităritului colhoznic din RSS Moldovenească; De lichidat pedeplin neștiința de carte; Toate puterile – la împlinirea planului de predarea pînii pânla sărbătoarea Revoluției din Octombrie!; Dela întunerice la lumină; Dinnou a înflori unul din centrele noastre industriale (Moldova socialistă); Despre pregătirea către Ziua Fizculturnicilor din toată Uniunea dela 21 iulie 1946; Comsomoliști și tineret! Să ducem lupta pentru pîne pânla deplina împlinire a planului de către fiecare gospodărie!; Cronica dinnainte de alejeri (Tineretul Moldovei).*

Însă din 1965, în „Moldova socialistă” observăm deja scrierea corectă a prepozițiilor: *20 de ani de la eliberarea Ungariei de sub cotropitorii fasciști; Mai poftim pe la noi!; Congresul constructorilor de la sate; Întîlnirea de la comitetul central al Partidului Comunist al Azerbaidjanului; Vești de pe cîmpuri și de la ferme.*

O altă particularitate fonetică a presei din 1946 este conservarea lui **ă** din **a** sau a lui **î** din **i**, fenomen dialectal arhaic păstrat și astăzi în graiurile din Basarabia: *Să grăbim tempurile sămănatului tuturor culturilor; Sarcinile gazetelor de părete în campania sămănatului de primăvară; Lupta împotriva țăstarilor; Zădirea unui zavod de oloi la Atachi; Puterile norodului sovetic sunt nesăcate; Să pregătim îndeajuns nătreț pentru ernatul vitelor; De reorganizat radical lucrul industriei materialelor de zădire; Mulțămim puterii soveticel; Să zădim răpede, ețin și frumos (Moldova socialistă); Tineri agricultori, grăbiți tempurile sămănatului!; Despre pregătirea către Ziua Fizculturnicilor din toată Uniunea dela 21 iulie 1946 (Moldova socialistă); Sămnuț pioneresc (Scînteia leninistă).* Astfel, în titlurile excerptate, atestăm variantele *sămănat* pentru „semănat”, *țăstari* – „țiștari”, *zădire* – „zidire”, dar și *zădire* – „zidire”, *nătreț* – „nutreț”, *mulțămim* – „mulțumim”, *răpede* – „repede”, *zăia* – „ziua”, *sămnuț* – „semnuț” etc.

Prefixele **dez-** și **des-**, dar și **dez-**, **des-**, ca grupuri de sunete ale unor cuvinte, apar sub forma **diz-** și **dis-** în presa periodică a anilor 1946-1970: *Școlarii ajută la dizgroparea viilor; Despre planul de cinci ani al restabilirii și dizvoltării gospodăriei norodnice a RSS Moldovenești pe anii 1946-1950; Pe ogoarele republicii se disfășură treeratul pînii; Lejea despre planul de cinci ani al restabilirii și dizvoltării gospodăriei norodnice a RSS Moldovenești pe anii 1946-1950; Să dizvoltăm și să întărim cît mai mult tovarășiiile viticole – pepineriste; Dizvoltarea industriei de spirt și rachiu; Să disfășurăm întrecerea socialistă în cinstea aniversării XXIX a marei revoluții socialiste din octombrie; Dizmințirea agenției TASS (Moldova socialistă); Scrisoarea dischisă către comisiile de alejeri de ocrug (Tineretul Moldovei) – „dezgropare” > dizgropare, „dezvoltare” > dizvoltare, „desfășoară” > disfășură, diftongul **-oa** fiind substituit prin vocala **-u**, iar accentul trecând de pe a treia silabă pe silaba a doua, „dezmințirea” > dizmințirea, „deschisă” > dischisă. Din 1976, în „Moldova socialistă” deja reperăm formele: *Dezarmarea – sarcină primordială; Declarația cu privire la dezvoltarea în continuare a colaborării și prieteniei frățești dintre PCUS și PCR, dintre Uniunea Sovietică și România;**

Ar mai fi de menționat și fonetismul etimologic din unele cuvinte ca: *pîne, mîne, mîni* – *Pe ogoarele republicii se disfășură treeratul pînii; Îi vremea de mîntuit strînsul roadei și de grăbit treeratul și predarea pînii la stat!; Folosind pilda frunțașilor, să organizăm împlinirea graficului predării pînii la stat (Moldova socialistă, 1946); Între cosit, treerat și vînzarea pînii către stat – nici o întrerupe-re! (Moldova socialistă, 1965); Prețul pînii; Talentul de a crește pîne; (Moldova socialistă, 1976); Mîne e Ziua cosmonauticii; Azi la ecspozție – mîne în producție; Strămoșești inele, mînile mamei; Cinste și slavă vouă, mîni de aur!; Soarta recoltei viitoare este în mînile mecanizatorilor (Moldova socialistă, 1965).*

Efectuând transcrierea textelor selectate din grafia chirilică în cea latină, încă o dată observăm că alfabetul chirilic nu poate reda grafic toate sunetele limbii române, mai ales **x** sau **g**, care este redat abia din 1976 prin grafemul **ж**. Firește că în aceste condiții, este lesne de înțeles că vom atesta formele: *eczamene* < „examene” – *Nemulțămitor se petrece pregătirea către eczamene; marcsistă* < „marxistă” – *Învață teoria marcsistă-leninistă; rejuni* < „regiuni” – *Despre totalurile Întrecerii Socialiste Totunionale a rejiunilor, ținuturilor, republicilor și raioanelor pentru împlinirea planului lucrărilor agricole de primăvară în anul 1946; Despre faptele călcării Statutului artelului agricol în rejiunile Cuibîșev și Earoslavli și despre pedepsirea persoanelor, vinovate de călcările estea; leje* < „lege” – *Lejea despre planul de cinci ani al restabilirii și dizvoltării gospodăriei norodnice a RSS Moldovenești pe anii 1946-1950; Lejea despre Bujetul de Stat al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești pe anul 1946; ajitatori* < „agitatori” – *Să conducem zilnic lucrul ajitatorilor; ajitație* < „agitație” – *Ajitația de masă se disfășură în tot bunul; agenție* < „agenție” – *Dizmințirea agenției TASS; jeografie* < „geografie” – *Să îmbunătățim predarea istoriei și jeografiiei (Moldova socialistă, 1946); alejeri* < „alegeri”; *a înregistrat* < „a înregistrat” –

Comisia de *alejeri* de ocrug a **înregistrat** candidat în deputați ai Sovietului Uniunii pe Iosif Vișarionovici Stalin; *Alejerea* comitetelor comsomoliste în școală (Tineretul Moldovei, 1946); *macsimum* < „maximum” – Fiecare rublă să de **macsimum** de efect!; *jenerale* < „general” – *Împotriva agresiilor imperialiste, în sprijinul independenței naționale a popoarelor, pentru întărirea păcii jenerale și pentru dezarmare*; *complex* < „complex” – În două faze, în grup și în **complex**; a *strînje* < „a strânge” – *Repede și bine să strînjem spicoasele!*; *ecspoziiție* < „expoziție” – *Azi la ecspoziiție* – *mîne în producție*; *jigant* < „gigant” – *Un nou automobil jigant*; *metalurjist* < „metalurgist” – *Azi e ziua metalurjistului*; *jerman* < „german” – *Miting al prieteniei soveto-jermane* (Moldova socialistă, 1965), iar variantele: *energie* – *Cincinalului* – **energia** brațelor. *Rodul cutezanței!*; *tehnologie* – *Să se respecte tehnologia*; *agitație* – În cîmp – *rampe de agitație*; *ecsigență* < „exigență” – **Ecsigență** și *responsabilitate*, reperate din ziarul *Moldova socialistă* din 1976 demonstrează că noile norme ortografice și de punctuație ale limbii moldovenești din 1967 au fost implementate, iar presa periodică s-a conformat acestora cu fidelitate.

L. A. Madan, în gramatica sa din 1929, milita pentru redarea fidelă a variantei orale a limbii în scris, pentru palatalizarea labialelor **b, p, m, f, v**, în poziție inițială, medială sau finală, ca în exemplele: *picior* > *kicior*, *bine* > *ghini*, *miez* > *nez*, *miere* > *neri*, totuși limba „moldovenească” a anilor 1946-1976 nu atestă în scris aceste particularități.

În numărul 3 al revistei „Scînteia leninistă”, tipărit în septembrie 1946, într-un articol intitulat „Reguli pentru școlari”, atestăm formele iotacizate ale unor verbe: *să devie* „să devină”, *să vie* „să vină”, *să se supue* „să se supună”, *să fte* „să țină”, variante care astăzi mai pot fi semnalate în forma orală, colocvială a limbii din spațiile rurale.

Pe parcursul investigației noastre am depistat și alte fonetisme care apar, sporadic, în unele cuvinte, fără a respecta vreo regulă fixă: scrierea cu dublu „n” a cuvintelor: *înnainte* „înainte” – **Înnainte** de sroc (Moldova socialistă, 1946); a *înnainta* „a înainta” – *Muncitorii sovhozului Țiganca înnaintează candidaturile tovarășilor Stalin I. V., Molotov V. M., Calinin M. I. și tov. Mordoveț I. L.* (Tineretul Moldovei, 1946); *înnaintaș* „înaintaș” – *Brigada înnaintașă* (Tineretul Moldovei, 1946); a *înnapoia* „a înapoia” – *Tovarășul V. M. Molotov s’a înnapoet la Moscova*; *înnalt* „înalt” – *Pentru calitatea înnaltă ideinico-artistică a literaturii noastre* (Moldova socialistă, 1946); *Toate puterile noastre pentru o roadă înnaltă* (Tineretul Moldovei, 1946); fonetismul calchiat din rusă iubileu „jubileu” de la „юбилей” – **Iubileul** de 100 de ani al școlii de viticultură și vinărit din Chișinău; *vac* „veac” – *Pe calea de un vac*; forma arhaică *osăbită* „deosebită” – *Părerea osăbită a membrului Tribunalului Militar Internațional din partea Uniunii RSS tov. Nichitenco cu privire la hotărîrea Tribunalului*; varianta regională a *gîci* „a ghici” – *Gîcește!* (Scînteia leninistă, 1946) ș. a.

Astfel, în baza exemplurilor analizate mai sus, am reperat o serie de particularități fonetice specifice limbii presei periodice a anilor 1946-1989, care s-au manifestat prin scrierea incorectă a unor cuvinte, prin transferul variantelor colocviale în forma

scrisă a limbii, variante care persistă și astăzi în limbajul unor vorbitori cu un nivel de instruire mai precar sau al unor locutori de vârstă înaintată, care anume de atunci au receptat acele forme corupte. Totuși, atestăm că nu toate normele gramaticale fixate de manualele de specialitate elaborate în acea perioadă au fost implementate și că în pofida tuturor acestor elemente specifice, limba română din Basarabia, care s-a aflat într-un regres indus artificial, rămâne a fi limba română.

Referințe bibliografice:

1. BEREJAN, Silviu. *Itinerar sociolingvistic*. Chișinău: Elan Poligraf, 2007, p. 100. ISBN 978-9975-66-023-5. [Accesat 10.09.2019] Disponibil: <http://limbaromana.md/carte/d5.pdf>
2. JIEANU, Ioana. *Interferențe lingvistice româno-spaniole*. Iași: Lumen, 2012, p. 48. ISBN 978-973-166-324-1.